

## **Kritik mot en polismyndighet för att ett beslag hade skett inom ramen för en utredning enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken**

---

I ett beslut den 19 december 1999 anförde *chefsJO Eklundh* bl.a. följande.

### **Initiativet**

Vid en inspektion vid Polismyndigheten i Stockholms län, City polismästardistrikt, närpolisområde Centralstationen, den 29 och 30 september 1999 framkom följande vid genomgången av ärendet – – – som avsåg en anmälan om brott mot knivlagen.

Den 22 mars 1999 kallades polisen till Centralplan av ordningsvakter vid Stockholms Central som hade gripit en person som stått och viftat med en kniv. Efter identifiering hördes mannen om kniven varefter han frigavs. Identifieringen gjordes med hjälp av ”dataslagningar, mantal, pass samt trovärdiga uppgifter”. Kniven togs i beslag och ett beslagsprotokoll upprättades. På en blankett (utredning utan formell förundersökning) hade antecknats att den misstänkte erkände gärningen och var villig motta strafföreläggande/ordningsbot samt att han hade uppgett att han bar kniv för att kunna använda den i självförsvar. Ärendet redovisades till åklagarmyndigheten den 26 mars 1999. Den 27 april 1999 beslutade assistentåklagaren AA att förundersökningen skulle kompletteras, eftersom det hade framkommit att den gripne troligen använt sig av en annan mans identitet.

Jag beslutade att ta upp förhållandena till granskning i ett särskilt ärende.

### **Utredning**

Ärendet remitterades till Polismyndigheten i Stockholms län för upplysningar och yttrande över grunden till att ett beslag hade skett inom ramen för en utredning enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken (RB). Polismyndigheten (länspolismästaren BB) kom in med ett yttrande.

*BB* anförde bl.a. följande.

### Bedömning

JO har i remissen anmodat polismyndigheten att ”lämna upplysningar över grunden till att ett beslag har skett inom ramen för en utredning enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken”.

Som framgår av handlingarna i ärendet, har det i det aktuella fallet varit fråga om brytande mot bestämmelsen i 1 § knivförbudslagen, dvs. att kniv inte får innehas på bl.a. allmän plats. Av 4 § denna lag framgår att den som bryter mot denna bestämmelse ( uppsåtligt eller av oaktsamhet) skall dömas till böter eller fängelse. Vidare skall enligt 5 § föremål som innehafts i strid med knivförbudslagen förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt.

För att ett föremål skall kunna förverkas, måste besittningen av föremålet först överföras till polismyndigheten vilket sker genom ett beslag. Grunden för beslagtagande av kniven i förevarande fall är 27 kap. 1 § första stycket RB, dvs. att föremålet – kniven – skäligen kan antagas på grund av brott förverkat. Det torde inte vara någon tvekan om att förutsättningarna materiellt sett varit uppfyllda (1 och 5 §§ knivförbudslagen). Vidare framstår det som klart att de materiella förutsättningarna för att tillämpa det föreskrivna förenklade förfarandet i 23 kap. 22 § RB varit uppfyllda. En annan sak är att det senare i samband med åklagarens utredning och ställningstagande framkom osäkerhet om gärningsmannens identitet.

Fråga är dock om beslaget formellt sett kunnat vidtas inom ramen för det föreskrivna förenklade förfarandet. Polismyndigheten för sin del kan inte i lagstiftningen och lagförarbeten till denna finna något formellt hinder mot detta.

Vad gäller uttalandena i prop. 1993/94:23 (rätteligen 1994/95:23, JO:s anm.) i fråga om 23 kap. 3 § tredje stycket RB framhålls endast att bestämmelsen inte ger rätt för polisman att vidta tvångsåtgärd och en hänvisning görs till 24, 26–28 kap. där förutsättningarna för tvångsmedelsanvändning finns (a. prop. s. 78). Myndigheten instämmer helt med detta uttalande, men det ger inget stöd för att tvångsmedel inte kan användas vid förenklad utredning. Som myndigheten ser det uttalades detta för att klargöra att bestämmelsen i sig, (”som sådan” a. prop. s. 77) inte ger rätt till tvångsmedelsanvändningen, vilket ju är helt riktigt. Något motsvarande uttalande föreligger inte heller under avsnittet om förenklad utredning (a. prop. avsnitt 7.2). Det bör också påpekas att 23 kap. 3 § och 22 § reglerar olika frågor. Den förstnämnda bestämmelsen tar sikte på situationer i utredningens inledande stadium där förundersökning inte ”hunnit inledas”, medan den sistnämnda gäller de fall där förutsättningar för förundersökning enligt 23 kap. 1 § materiellt sett i och för sig föreligger men att undersökning inte ”behöver” genomföras när fallet är klart och det inte kan antas leda till annan påföljd än böter. I sammanhanget vill myndigheten även tillägga att den anser bestämmelsen i 23 kap. 16 § RB och förarbetena till denna inte utvisar att avsikten varit att tvångsmedel endast kan användas inom ramen för en pågående förundersökning. I bestämmelsen föreskrivs endast att ”Om användande av tvångsmedel under förundersökning gälla vad i 24–28 kap. stadgas”.

RPS: s föreskrifter om handläggning av brottmål utan förundersökning ger tvärtom uttryck för att det skulle vara möjligt att använda tvångsmedel vid förenklad utredning (se ovannämnda FAP 404-1, under avsnitt 3 Dokumentation där det föreskrivs att den misstänktes inställning till bl.a. eventuellt förverkade skall dokumenteras). Som myndigheten är väl förtrogen med är JO dock av den uppfattningen att straffprocessuella tvångsmedel enligt 24–28 kap. RB endast kan användas inom ramen för en pågående förundersökning och om sådan undersökning inte redan har inletts när ett sådant tvångsmedel vidtas, innebär åtgärden enligt JO att förundersökningen faktiskt sett inleds (JO 1993/94 s. 97, 1995/96 s. 103 och i det nyligen avgjorda ärendet dnr 4538-1998, 2000-02-02). Polisrättsutredningen har uttryckt samma uppfattning i sitt slutbetänkande (SOU 1995:47 s. 155). Som redovisats ovan framförs dock en annan uppfattning i boken Förundersökning (Thomas Bring m.fl. 2:a uppl. 1999 s. 158–161).

Slutsatsen av JO:s och Polisrättsutredningens synsätt skulle följaktligen vara att det är uteslutet att tillämpa det förenklade förfarandet i den mån någon form av straffprocessuellt tvångsmedel använts i utredningen eftersom en förundersökning

alltid anses inledd genom att tvångsmedel används. Det skulle följaktligen inte vara möjligt att göra ett beslag inom ramen för förenklad utredning ens när det görs för att kunna genomföra ett föreskrivet förverkande och någon ytterligare utredning inte återstår. Vidare skulle exempelvis förundersökning formellt anses inledd när beslag görs enbart i syfte att förverka föremål enligt den ovan nämnda förverkandelagen. Det kan tilläggas att i ärendet aktuell situation inte sällan uppkommer i fall då gärningsmannen är under 15 år och det således blir aktuellt att tillämpa förverkandelagen.

För att ta ett ytterligare exempel skulle vidare ett förenklat förfarande aldrig kunna tillämpas om en brottsutredning inleds med ett gripande, om än aldrig så kort, utfört av polisman eller av envar enligt 24 kap. 7 § RB som sedan överförs till polisman. Att en brottsutredning inleds på detta sätt torde inte vara ovanligt i fråga om den brottslighet som det är lämpligt att tillämpa det förenklade förfarandet på (jfr. ovan JO-beslut dnr 4538-1998 s. 28), dvs. brottslighet som direkt observeras och någon sedan ingriper. I praktiken är det således med JO:s synsätt uteslutet att tillämpa förfarande enligt 23 kap. 22 § i en stor del av de fall där det är lämpligt och som det av lagstiftaren torde ha varit avsett att använda förfarandet på (jfr prop. 1994/95:23 s. 75). I exempelvis det aktuella ärendet omöjliggörs användning av det förenklade förfarandet redan genom det sätt utredningen inleddes på, nämligen genom gripandet av mannen som misstänktes inneha kniv.

Polismyndigheten vill emellertid ifrågasätta om en sådan generell ståndpunkt kan intas att tvångsmedel endast kan användas inom ramen för en förundersökning och att en sådan, om den inte hunnit inledas, anses inledd genom tvångsåtgärden. Som myndigheten anfört finns det ingen formell reglering som föreskriver en sådan ordning och det framgår inte heller av lagförarbetena att det skulle förhålla sig på detta viset. Vidare visar det ovan anförda att det enligt myndighetens uppfattning inte kan vara rimligt att det skulle förhålla sig så.

Myndigheten vill framhålla att den i allt väsentligt delar JO:s uppfattning i fråga om när tvångsmedel i normalfallet bör användas. Myndigheten vill dock hävda att, i fall som det aktuella, det inte föreligger något formellt hinder mot att tillämpa det förenklade förfarandet när utredningen inleds genom gripande och därefter föremål beslagtas enbart i syfte att kunna genomföra föreskrivet förverkande enligt speciallagstiftning. Tvärtom torde det vara lämpligt att tillämpa detta förfarande och det måste också anses ligga i lagstiftarens intentioner att så skall ske i förevarande situationer (a. prop. s. 75). I fall som det aktuella finns det i princip inte något ytterligare att utreda utan brottet är redan klarlagt genom innehavet av kniv på allmän plats. Myndigheten kan inte finna att förarbetena till denna bestämmelse motsäger att det förenklade förfarandet inte skulle kunna användas då någon form av tvångsmedel använts. Som framgår av förarbetena innebär det förenklade förfarandet för övrigt inte att mindre krav ställs på det materiella underlaget för prövningen av ansvarsfrågan, utan bestämmelsen tar sikte på att dokumentationen förenklas (a. prop. 119 jfr. även prop. 1969:114 s. 33 ff.). Rätt använt innebär det ett förenklade förfarande således ingen egentlig skillnad för den aktuella gärningsmannen. Det bör vidare framhållas att grunden för att använda det förenklade förfarandet är att det i och för sig föreligger förutsättningar för förundersökning enligt 23 kap. 1 §, men att det inte väljs för att det inte behövs enligt 23 kap. 22 §.

Sammanfattningsvis anser myndigheten att JO:s generella ståndpunkt i fråga om tvångsmedelsanvändning kan ifrågasättas, både från formell och praktisk utgångspunkt. Myndigheten hävdar att det i vart fall inte finns – och att det inte heller bör finnas – något hinder mot att tillämpa det förenklade förfarandet i utredningar som inleds på det sätt som i det aktuella fallet. Inte heller bör det finnas något hinder mot att tillämpa förfarandet när ett beslag görs enbart i syfte att kunna genomföra ett författningsföreskrivet förverkande.

Avslutningsvis vill myndigheten framföra att förevarande fall visar att det finns skäl att uttryckligen klargöra i lagstiftningen hur reglerna om förundersökning och tvångsmedelsanvändning förhåller sig till varandra. Det kan principiellt sett inte anses tillfredsställande att den rättsmodell som JO utarbetat i fråga om

tvångsmedelsanvändning inte underbyggs av uttrycklig lagreglering och lagförarbeten. Det bör tilläggas att avsaknaden på sådan lagreglering med utvecklade förarbeten till denna skapar stor osäkerhet inom polisväsendet vid den praktiska tillämpningen av bl.a. tvångsmedel. Inte minst gäller det i de fall rättsmodellen enligt myndighetens mening synes stå i motsatsförhållande till lagstiftarens intentioner i fråga om exempelvis förenklad utredning. Detta leder till orimliga konsekvenser vilka påvisats ovan i ärendet. Myndigheten anser därför att lagstiftningen bör ses över så att regleringen blir tydlig från såväl formell som praktisk utgångspunkt.

### **Bedömning**

De grundläggande reglerna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB) och i förundersökningskungörelsen (1947:948) (FuK). Förundersökning skall inledas så snart det, på grund av angivelse eller av annat skäl, finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (23 kap. 1 § första stycket RB). Beslut att inleda en förundersökning fattas av polismyndigheten eller åklagaren (23 kap. 3 § första stycket RB).

Förundersökningen har två huvudsyften. Den ena är att utröna om ett brott har begåtts och att klarlägga vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl för åtal föreligger. Det andra huvudsyftet är att bereda målet så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid en framtida huvudförhandling (23 kap. 2 § RB).

Innan förundersökning har hunnit inledas får en polisman hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen, s.k. primärutredning (23 kap. 3 § tredje stycket RB). Mer detaljerade regler om primärutredning finns i 3 a § FuK. En polisman, som ingriper mot ett brott eller annars kommer till platsen för ett brott eller tar upp anmälan om ett brott, skall enligt denna bestämmelse vidta de utredningsåtgärder som är möjliga, även om förundersökning inte hunnit inledas. Utredningen skall om möjligt färdigställas direkt på plats. Vidtagna åtgärder skall så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning rörande brottet.

Som ett undantag från huvudregeln att brottsutredningar skall göras i förundersökningens form föreskrivs i 23 kap. 22 § RB att en förundersökning enligt bestämmelserna i 23 kap. RB inte behöver genomföras, om det ändå finns tillräckliga skäl för åtal och det gäller ett brott som inte kan antas föranleda någon annan påföljd än böter. Det förenklade förfarandet kan således användas även i fråga om brott där fängelse ingår i straffskalan.

I Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk (SOU 1938:44) anfördes följande om bestämmelsen i 23 kap. 22 § RB (s. 295 f.).

Beträffande vissa brott synes ej vara nödvändigt, att i alla fall förundersökning enligt de i detta kapitel meddelade bestämmelserna äger rum. Särskilt är detta fallet i fråga om ringare brott, vilka ej enligt lag kunna föranleda svårare straff än böter. Ofta är här utan vidare klart, vem som förövat brottet, och någon särskild utredning erfordras ej. Detsamma gäller brott, som förövats inför domstol vid dess sammanträde och för vilka enligt 45 kap. 2 § första eller andra stycket åtal kan väckas utan stämning. För att förundersökning skall kunna underlåtas måste dock läget vara sådant, att tillräckliga skäl för åtal ändock föreligga.

I fråga om brott för vilka åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt, sker den förberedande utredningen för närvarande ofta genom skriftväxling. Denna anordning synes utan olägenhet kunna bibehållas, då brottet är av lindrigare art. Förundersökning enligt detta kapitel bör därför ej vara erforderlig, såvida ej anledning förekommer till ådömande av frihetsstraff eller avsättning.

Enligt 45 kap. 5 § kan åklagaren i vissa fall utvidga ett väckt åtal. Huruvida särskild förundersökning angående den gärning, som utvidgningen avser, är erforderlig, bör åklagaren äga att bedöma med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Ofta kan utvidgningen föranledas av vad vid målets behandling inför rätten förekommer, och någon förundersökning är då i många fall onödig. I sista stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att utvidgning av väckt åtal må ske utan att förundersökning enligt detta kapitel ägt rum.

Detta avsnitt återgavs sedan i NJA II år 1943 till ledning för rättstillämpningen (s. 318).

Bestämmelserna i 23 kap. 22 § RB tar i första hand sikte på situationer där brottet kan utredas direkt på platsen. En praktisk konsekvens av att man avstår från att genomföra en förundersökning är att det inte behövs något protokoll (jfr 24 § FuK). Det bör däremot av en polisrapport eller annan handling, t.ex. en ordningsbotsblankett, framgå om den misstänkte erkänner eller förnekar gärningen (25 § FuK). Det förutsätts således att den misstänkte även vid ett utredningsförfarande enligt 23 kap. 22 § RB underrättas om misstanken, även om någon formell delgivning av misstanken enligt 23 kap. 18 § RB inte behöver ske. Givetvis är det nödvändigt att det i handlingarna finns sådana uppgifter om den misstänkte och händelsen att gärningsmannen och gärningen kan identifieras samt att det även i övrigt finns tillräckliga uppgifter för prövningen av skuld- och påföljdsfrågorna (jfr Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:76).

Det framstår som naturligt att de allmänna principer till skydd för den enskildes rättssäkerhet som avspeglas i reglerna i 23 kap. RB och i FuK i möjligaste mån beaktas även vid utredningar enligt 23 kap. 22 § RB. Ett sådant synsätt vinner stöd i ett uttalande i förarbetena till reglerna i 23 kap. 3 § tredje stycket RB om primärutredning, att de allmänna reglerna om förundersökning skall iakttas i tillämpliga delar (se NJA II 1969 s. 678 och Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:20 a).

Rikspolisstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om handläggning av brottmål utan förundersökning (FAP 404-1). I avsnitt 2 anges i föreskriftsform att en polisman, som ingriper mot ett brott eller annars kommer till platsen för ett brott eller tar upp en anmälan om brott, skall bedöma om förundersökning bör inledas eller om brottet kan utredas utan formell förundersökning. Om brottet kan antas föranleda böter och utredningen kan färdigställas direkt på platsen, skall detta ske, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda enligt 23 kap. 22 § RB. Därefter ges i allmänna råd exempel på omständigheter som medför att en formell förundersökning normalt bör inledas, nämligen att den misstänkte är under arton år, att hans inställning i skuldfrågan är oklar, att det av annat skäl behövs ytterligare utredning eller att det förekommer skadeståndskrav som kräver utredning.

I förarbetena till 23 kap. 3 § tredje stycket RB i dess nu gällande lydelse (prop. 1994/95:23) framhålls värdet av att möjliga utredningsåtgärder genomförs i nära

anslutning till brottet, och det sägs vidare att utredningen om möjligt bör slutföras direkt på plats. Det understryks emellertid att bestämmelsen i 23 kap. 3 § tredje stycket RB inte ger en polisman rätt att använda tvångsmedel (s. 78).

Polismyndigheten har i sitt yttrande gett uttryck för uppfattningen att det är möjligt att använda straffprocessuella tvångsmedel även inom ramen för en sådan summarisk brottsutredning som görs med stöd av 23 kap. 22 § RB.

Jag vill med anledning härav inledningsvis erinra om att de straffprocessuella tvångsmedlen enligt 24-28 kap. RB innebär intrång i den enskildes rättssfär på områden som omfattas av skyddet för den enskildes grundläggande fri- och rättigheter enligt 2 kap. regeringsformen och enligt den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt till denna hörande tilläggsprotokoll. Förutom att legalitetsprincipen här får en alldeles särskild tyngd, krävs självfallet att en utredning i vilken tvångsåtgärder vidtagits genomförs och dokumenteras på ett sätt som ger största möjliga skydd för den enskildes rättssäkerhet. Det kan i sammanhanget erinras om att Högsta domstolen har uttalat att det förhållandet att en bestämmelse innebär ett undantag från en grundlagsskyddad rättighet ger en särskild anledning till restriktivitet vid tolkningen av bestämmelsen (se NJA 1996 s. 577). Det framstår som naturligt att anlägga motsvarande synsätt, om en myndighet ställs inför valet mellan ett förfarande som ger ett starkare skydd åt sådana rättigheter och ett annat förfarande som ger ett svagare skydd.

Man måste vid ställningstagandet till frågan om när de straffprocessuella tvångsmedlen kan tillgripas under en brottsutredning utgå från den systematiska uppbyggnaden av det regelsystem som avser brottsutredningsförfarandet och tvångsmedlens plats i detta.

Om användande av tvångsmedel under en förundersökning gäller enligt 23 kap. 16 § RB vad som föreskrivs i 24-28 kap. RB. I fråga om denna bestämmelse anförde Processlagberedningen i förslaget till rättegångsbalk följande (SOU 1938:44 s. 293).

Som ett viktigt led i förundersökningen ingår användandet av de tvångsmedel, som står till buds för tillgodoseende av undersökningens syfte och för rättegångens genomförande. De närmare bestämmelserna om dessa tvångsmedel meddelas ej i detta kapitel utan ha upptagits i 24-28 kap.

I övrigt sägs inte någonting i motiven i den här aktuella frågan.

Redan av ordalydelsen av bestämmelsen i 23 kap. 16 § RB framgår att lagstiftarens avsikt har varit att de i 24-28 kap. RB angivna straffprocessuella tvångsmedlen får användas under en brottsutredning endast inom ramen för en förundersökning. Av bestämmelserna i 24-28 kap. RB följer att straffprocessuella tvångsmedel härutöver får användas under en rättegång som inte har avslutats genom ett lagakraftvunnet avgörande. En förutsättning för att vidtagandet av en straffprocessuell tvångsåtgärd med stöd av reglerna i 24-28 kap. RB skall framstå som rättsenligt i situationer där förundersökning inte dessförinnan har inletts med

stöd av 23 kap. 1 § RB är således att förundersökning anses vara inledd genom att åtgärden vidtas (se härom bl.a. JO 1993/94 s. 97).

Som framgått ger förarbetena till rättegångsbalken inte något stöd för uppfattningen att det skulle vara möjligt att under en brottsutredning använda straffprocessuella tvångsmedel utanför ramen för en förundersökning. Inte heller har det vid en genomgång av den auktoritativa processrättsliga litteraturen på området kunnat påträffas något uttalande som antyder att dessa tvångsmedel skulle kunna användas utanför ramen för en förundersökning eller en rättegång.

Det här redovisade resonemanget leder till slutsatsen att straffprocessuella tvångsmedel inte lagligen kan användas i utredningar som genomförs med tillämpning av 23 kap. 22 § RB. Såvitt känt har inte heller sådant förfarande tidigare förekommit i det praktiska polisarbetet.

Polismyndigheten hävdar emellertid i sitt yttrande att det inte finns något hinder mot att tillämpa bestämmelserna i 23 kap. 22 § RB, om den tvångsåtgärd som vidtas i ärendet är ett beslag som görs enbart i syfte att möjliggöra ett i speciallagstiftning föreskrivet förverkande. Som framgår av yttrandet anser myndigheten sig ha stöd för denna uppfattning i uttalanden i propositionen 1994/95:23. De uttalanden som åsyftas avsåg skälen till att tillämpningsområdet för bestämmelsen i 23 kap. 22 § RB utvidgades till att avse också brott där fängelse ingår i straffskalan. Enligt polismyndighetens uppfattning innebär det synsätt som jag i det föregående har gett uttryck för att det i 23 kap. 22 § RB angivna utredningsförfarandet inte kan användas i många fall där en sådan utredningsform enligt lagstiftarens uttalade uppfattning skulle vara lämplig.

Jag kan med anledning härav inledningsvis konstatera att frågan om användande av straffprocessuella tvångsmedel inom ramen för ett utredningsförfarande enligt 23 kap. 22 § RB över huvud taget inte berörs i propositionen. Även om så hade varit fallet, hade detta emellertid inte kunnat tas till intäkt för att tillämpningsområdet för de straffprocessuella tvångsmedlen, som detta kommer till uttryck i regeln i 23 kap. 16 § RB, skulle ha förändrats. Det är nämligen inte en accepterad lagtillämpningsmetod att söka stöd för en ändrad tillämpning av en viss rättsregel i uttalanden i lagförarbeten till ändringar av andra bestämmelser. Jag vill här erinra om ett uttalande av justitieuskottet att det för rättstillämpningen är av utomordentlig vikt att ändring av gällande rätt från lagstiftarens sida sker genom föreskrifter i lag eller genom motivedes gjorda uttalanden i anslutning till antagandet av ny eller ändrad lagtext och inte genom allmänna uttalanden i lagstiftningsärenden som inte gäller det lagrum som uttalandena avser (JuU 1976/77:15 s. 6).

Det kan tilläggas att Lagrådet senare har gett uttryck för samma uppfattning genom att i ett annat lagstiftningsärende uttala att lagstiftaren, om han önskar en annan tillämpning av ett stadgande än den som blivit rådande i behörig myndighets praxis, måste ändra regeln. Lagstiftaren får då tillfälle att till denna ändring knyta uttalanden som styr rättstillämpningen i önskad riktning (prop. 1978/79:11 s. 184).

Vad polismyndigheten anfört har således på intet sätt gett mig anledning att ändra min tidigare redovisade ståndpunkt att, i den mån förundersökning inte tidigare inletts, en sådan får anses vara inledd genom att en straffprocessuell tvångsåtgärd vidtas. Härav följer att det inte är rättsligen möjligt att genomföra en utredning enligt 23 kap. 22 § RB sedan en sådan åtgärd vidtagits.

Med anledning av vad polismyndigheten har anfört om de praktiska olägenheter som enligt myndighetens uppfattning följer av att det inte är möjligt för en polisman att verkställa ett beslag i förverkandesyfte i samband med en utredning enligt 23 kap. 22 § RB kan följande sägas.

Huvudregeln är att ett beslut om beslag, oavsett syftet med åtgärden, skall fattas av undersökningsledaren eller åklagaren (27 kap. 4 § andra stycket RB). Denna regel hänför sig, i likhet med övriga regler i kapitlet, till förundersökningsförfarandet, och den öppnar inte någon möjlighet för åklagare och polisiära förundersökningsledare att fatta beslut om beslag utanför ramen för en förundersökning. Vid fara i dröjsmål får åtgärden, även utan ett beslut av undersökningsledaren eller åklagaren – med visst angivet undantag – vidtas av en polisman. Verkställs beslag av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne inte beslutat beslaget, skall anmälan emellertid skyndsamt göras hos honom, som omedelbart skall pröva om beslaget skall bestå (27 kap. 4 § tredje stycket RB). Av nyss angivna skäl kan inte heller en sådan prövning göras annat än inom ramen för en förundersökning.

Det framstår redan mot denna bakgrund som föga meningsfullt i praktiskt hänseende att tillämpa en ordning som innebär att en polisman i de fåtaliga undantagssituationer, där han har rätt att verkställa ett beslag utan föregående beslut av undersökningsledaren eller åklagaren, skulle kunna göra detta inom ramen för ett utredningsförfarande enligt 23 kap. 22 § RB.

Det finns vidare anledning att något kommentera polismyndighetens uttalande att det i ett ärende av det här aktuella slaget inte finns något ytterligare att utreda.

Det ärende hos polismyndigheten som föranledde utredningen i detta ärende gällde brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål. I 1 § föreskrivs bl.a. att kniv inte får innehas på allmän plats, om inte föremålet enligt särskilda bestämmelser ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 1 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall döms inte till ansvar (4 §). Slutligen föreskrivs i fråga om knivar och andra föremål som innehafts i strid mot 1 § att sådana föremål skall förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt.

Polismyndigheten synes mena att i fall som det aktuella, där en person påträffas med att inneha en kniv på allmän plats, brottet är klarlagt redan genom detta förhållande. Som nyss nämnts förutsätts emellertid för straffbarhet dels att innehavet inte med hänsyn till omständigheterna är att anse som befogat, dels att



gärningen begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet, dels att det inte är fråga om ett ringa fall. Bedömningen i dessa hänseenden förutsätter uppenbarligen att utredningsåtgärder har vidtagits. Vidare är förverkandebestämmelsen så konstruerad att den för sin tillämpning förutsätter att den misstänktes inställning till frågan om förverkande inhämtas. Det är således tydligt att situationen inte är så okomplicerad i utredningshänseende som polismyndigheten synes göra gällande.

Med hänvisning till vad som anförts i det föregående anser jag sammanfattningsvis, till skillnad från polismyndigheten, att förundersökning inleddes i det aktuella fallet i och med att kniven togs i beslag samt att gällande rätt utesluter användande av straffprocessuella tvångsmedel inom ramen för en summarisk utredning enligt 23 kap. 22 § RB.